

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ ISIDOR TODORAN

De la textul biblic la subiectul uman
în formarea identității creștine
REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

PROF.UNIV.DR. STELIAN TOFANĂ

Student-doctorand:

SABOU (BIA) BIANCA

2017

Cuprins

Lista prescurtărilor.....	p.6
Lista figurilor, a diagramelor și a tabelelor	p.7
Introducere.....	p.8
Capitolul 1. Puterea mesajului implicit.....	p.27
1.1. Formarea identității creștine: definirea conceptului și a dimensiunii sale fenomenologice	p.27
1.2. Rolul Sfintei Scripturi în formarea identității creștine.....	p.41
1.3. Claritatea stărilor – condiție esențială în definirea construcției identitare: „Fiii risipitori” (Lc 15,11-32).....	p.42
1.3.1. Fiul cel tânăr– modelul profilului identitar itinerant.....	p.44
1.3.2. Fiul cel mare – modelul profilului identitar sedentar.....	p.48
1.3.3. Tatăl și iconomia de taină a iubirii.....	p.50
1.3.4. Actualizarea temei „Fiul risipitor”.....	p.57
1.4. Înalțare prin umilință – axiomă a modelului dobândirii identității creștine. Femeia canaaneancă și smerenia creștină (Mt 15,21-28).....	p.58
1.4.1. Cererea femeii	p.60
1.4.2. Examenul la care este supusă.....	p.61
1.4.3. Exprimarea de către femeie a credinței	p.63
1.4.4. Confirmarea și despărțirea.....	p.64
1.4.5. Actualizarea temei „Femeia canaaneancă și smerenia creștină”.....	p.65
1.5. Dubla poruncă a iubirii - prioritate normativă și formativă (Mt 22,34-40).....	p.66
1.5.1. Componentele antropologice ale formării identității creștine.....	p.69
1.5.2. Definirea identității creștine prin alteritate.....	p.72
1.5.3. Semnificația poruncii din perspectivă normativă și formativă.....	p.74
1.5.4. Actualizarea temei „Dubla poruncă a iubirii”.....	p.78
Concluzie.....	p.79
Capitolul 2. Irezistibila chemare a Cuvântului	p.81
2.1. Dialogurile Mântuitorului ca instrumente de restaurare identitară.....	p.81
2.2. Cunoașterea tainei mântuitoare și condițiile realizării ei prin intermediul Cuvântului.....	p.94
2.3. Chemarea—o cumpănă crucială între lumi: Chemarea vameșului Matei (Mt 9,9-13).....	p.98
2.3.1. Un nume nou – indiciul intrării persoanei într-un nou stadiu identitar.....	p.98
2.3.2. Contribuția activă a făpturii omenești în dinamica identitară.....	p.103
2.3.3. Domnul Iisus Hristos – Învățătorul nostru suprem.....	p.105

2.3.4. Actualizarea temei „Chemarea la ucenicie”	p.107
2.4. Minunea – un mijloc de trecere de la pașii rațiunii la pașii credinței: Umblarea pe mare (Mt 14, 22-33).....	p.108
2.4.1. <i>ολιγοπιστια</i> și strigătul izbăvitor: „ <i>Doamne, scapă-mă!</i> “	p.109
2.4.2. <i>ἐγώ εἰμι</i> – Centrul Revelației.....	p.114
2.4.3. Actualizarea temei „Minunea umblării pe mare”	p. 120
2.5 Puterea Cuvântului Dumnezeiesc. Vindecarea slăbănogului de la Vitezda (In 5,1-15).....	p.121
2.5.1. Patul – simbol al neputințelor și limitelor firii omenești	p.122
2.5.2. Poarta Oilor – simbol al trecerii la un nou stadiu identitar.....	p.123
2.5.3. Apa – mijlocitoare a vindecării.....	p.126
2.5.4. Actualizarea temei „Vindecarea Slăbănogului de la Vitezda”	p.128
Concluzie.....	p.129

Capitolul 3. Puterea exemplului. Misiunea exemplului. Parcursuri identitare exemplare.....

3.1. Etapele și dimensiunile parcursului identitar creștin din perspectivă clasică și modernă.....	p.132
3.2. Modelul arhetipurilor și modelul comunicațional – două posibile explicații ale mecanismului dobândirii unei noi identități prin parcursurile identitare exemplare ale protagoniștilor biblici	p.140
3.3. Convertirea – veriga esențială a existenței hristice: Zaheu vameșul, cel care a luat rușinea asupra sa (Lc 19,1-10).....	p.147
3.3.1. Portretul vameșului și dimensiunea social – economică a construcției identitare	p.332
3.3.2. De la „mai marele vameșilor” la „fiul lui Avraam” – caracteristicile dobândirii unei noi identități.....	p.150
3.3.3. Pocăința în „ecuația” mântuirii	p.153
3.3.4. Actualizarea temei „Vameșul Zaheu–cel care a luat rușinea asupra sa”	p.156
3.4. Neînțelegerea și conflictele interpersonale - prilej de configurare a profilului identitar creștin. Vindecarea orbului din naștere (In 9,1-38).....	p.157
3.4.1. Boala și suferința – prilej de întâlnire cu Dumnezeu.....	p.159
3.4.2. Confruntarea cu ceilalți–prilej de trecere de la neștiință la cunoaștere.....	p.161
3.4.3. Întâlnirea cu Fiul Omului – prilej de trecere de la identitatea religioasă elementară la identitatea hristică.....	p.164
3.4.4. Actualizarea temei „Vindecarea orbului din naștere”	p. 167

3.5. Dobândirea identității creștine prin comuniunea dialogului. Femeia samarineancă (In 4,7-26)	p.168
3.5.1. Categoriile fundamentale ale identității creștine.....	p.169
3.5.2. Dialogul transformator– un itinerar cu mai multe trepte.....	p. 172
3.5.3. Comuniunea cu Hristos, condiție pentru a deveni izvor de apă vie pentru ceilalți.....	p.176
3.5.4. Actualizarea temei „Femeia samarineancă”.....	p.180
Concluzie.....	p.181

Capitolul 4. Pelerinii rătăciți. Parcursurile identitare marcate de ezitări, stagnări, amânări.....p.184

4.1. Obstacole în calea formării identității creștine. Experiența pustiei – o oportunitate necesară pentru exprimarea identității creștine	p.184
4.2. Ce îți mai lipsește, când pe toate le ai? Identitatea creștină între <i>a avea</i> și <i>a fi</i>. Tânărul bogat și desăvârșirea (Mt19,16-27)	p.190
4.2.1.Lepădarea de sine – condiție a desăvârșirii.....	p.191
4.2.2.Sensul bunurilor materiale din perspectiva identității creștine.....	p.194
4.2.3. Actualizarea temei „Tânărul bogat și rolul bogăției în desăvârșire”.....	p.200
4.3. Disputele cu fariseii–fundamentalismul și ritualismul ca și stagnare a formării identității. Polemicile intergrupale– prilej de configurare a profilului identitar creștin	p.201
4.3.1.Fariseii–între realitate istorică și conotații scripturistice controversate	p.201
4.3.2. Atitudinea fariseică–o ipostază de stagnare a profilului identitar creștin.....	p.205
4.3.3. Actualizarea temei „Disputele cu fariseii”.....	p.209
4.4. Semnificația orizontului pneumatic în formarea identității creștine:Nicodim (In 3,1-21)	p.210
4.4.1. Identitatea creștină din perspectiva Duhului Sfânt.....	p.211
4.4.2. Identitatea creștină din perspectiva Crucii	p.214
4.4.3. Actualizarea temei „Dialogul lui Iisus cu Nicodim”.....	p.217
Concluzie.....	p.218

Concluzii	p.222
Anexă: Ghidul formării identității creștine. Îndrumător practic	p.228
Bibliografie.....	p.236

Cuvinte cheie:

dialogul nou testamentar ca instrument de restaurare identitară; cheia hermeneutică; modelul nonlinear, dinamic și arhetipal; componentele și dimensiunile profilului identitar creștin; planurile logice ale comunicării; ironia, digresiunea, conflictul, stagnarea, parcursuri identitare exemplare, diagrama comunicării eficiente

Rezumat:

Formarea identității religioase a reprezentat o preocupare a ființei umane din toate timpurile. Ea se impune la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI ca o nevoie stringentă din două considerente, ce generează vasta morfologie a religiosului în încercările articulării umanului cu divinul: *criza universalului*, ca rod al „înaintării implacabile a celor patru cavaleri ai modernității: secularism, naționalism, raționalizare și globalizare”¹ și *revenirea religiosului*² capabil de „vitalitate și reinventare comunitară”³. În această lume, în care individualismul, instituționalismul și istorismul reduc umanul la universuri închise, încremenite, formarea identității creștine se conturează ca „un vector spre transcendent, o axă care taie orice univers închis, inclusiv cel al religiosului sedentar, indicând posibilitatea articulării făpturii umane cu Infinitul viu.”⁴

Omul tradițional a beneficiat de o identitate lipsită de mobilitate, care se definea prin strămoși și tradiție, prin credințe și loialități. Odată cu omul modern, identitatea este trecută prin prisma raționalizării, iar reperele verticalității tradiționale se prăbușesc: religia nu mai reprezintă axul central, ci devine o opțiune personală, ce merge până la eliminarea oricărei referințe transcendente, iar rădăcinile strămoșești sunt înlocuite cu concepte politice sau naționaliste. „Omul recent”⁵ reprezintă acel tip de om care, pierzând simultan atât Cerul, cât și Pământul, a reușit să-și privatizeze integral nu doar strămoșii, ci și virtuțile convenabile – tipul de om care nu poate concepe cu adevărat decât idealul interesului propriu, ca expresie nu a *datoriei* – căci „omul recent” nu mai are nici o datorie nici față de strămoși, nici față de semenii, nici față de sine – ci a propriilor *dorințe*. Dar aceste dorințe nu sunt rodul preocupărilor interioare ziditoare, nu sunt „o căutare a podoabei omului ascuns, căci contactul cu interioritatea slăbește, iar omul contemporan, în focusarea sa exterioră pierde centrul spiritual și integritatea sa, datorită încercării omului de a deveni Dumnezeu prin sine și nu prin Creatorul său”.⁶ Această incongruență esențială între menirea propriu-zisă a ființei și formele individualiste de

¹ GEERZ, C „La religion, sujet d'avenir” în *Le Monde*, 4 mai 2006, p.4

² Vezi GAUCHET, M. *La religion dans la démocratie*, Paris 1998; BERGER, P. *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*, Washington 1999

³ MANOLESCU, A. „Prefață” în *Funcția critică a credinței*, A.Scrima, Humanitas, București 2011, p.8

⁴ SCRIMA, A. *Funcția critică a credinței*, București 2011, p. 9

⁵ Pentru mai multe detalii vezi PATAPIEVICI, H.- R. *Omul recent: o critică a modernității din perspectiva întrebării: „Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?”*, București 2005, p. 326-331

⁶ SCRIMA, A. *Antropologie apofatică*, București 2005, p. 23

manifestare, izvorâte din „reducerea Bisericii la religie și a religiei la omul însuși”⁷, au dus la concepții identitare eronate.

Actualitatea temei identitare reiese din modul distorsionat în care aceasta a fost definită în ultimele secole, iar importanța ei reiese din funcția reglatoare pe care o deține modul de definire a conceptelor identitare, căci „istoria umanității este comandată de o anumită idee pe care omul și-o face despre om. [...] De această imagine a naturii noastre, tot atât cât și de natura noastră însăși depinde acțiunea și viața umanității. Această imagine determină configurarea marilor activități culturale, sociale sau politice ale unei epoci. Și e o realitate atât de puternică și de consistentă chipul omului, încât chiar dacă o perioadă este dominată de o imagine falsă a ființei umane, aceasta naște totuși minciuni concrete și vii, cărora umanitatea trebuie să le facă față întocmai ca și unor adevăruri.”⁸ Epoca modernă, fiind dominată de „autarhia imanentului”, a promovat o astfel de imagine falsă, a omului exterior.

Datorită importanței sale actuale, tema formării identității religioase a revenit în atenția cercetărilor din **diverse domenii**. Potrivit tabloului sintetic schițat de I.J. Werkner și O. Hidalgo, tema identitară este studiată din următoarele perspective: Din perspectiva social-politică, identitatea religioasă este cercetată ca element al stabilității sociale și al identității naționale. Din perspectiva psihologică sunt studiate procesele interioare care determină construcția identitară. Din perspectivă etnologică, se cercetează identitatea religioasă în contextul formării diversității etnice și culturale, iar studiile interculturale înfățișează aspectele identității religioase în contextul globalizării. Din perspectivă filosofică se abordează conținuturile identității religioase, luând în discuție componentele individuale și sociale. Perspectiva teologică se deosebește fundamental de elementele psihologice, sociale sau filosofice, aducând o viziune nouă asupra conceptului identitar.⁹

Toate aceste direcții actuale de cercetare evidențiază două aspecte ale formării identității religioase, reflectate și de perspectiva teologică: un prim aspect este legat de *multidimensionalitatea* fenomenului, iar al doilea aspect vizează *pluralitatea* identității religioase.

Lucrarea aceasta pornește de la **ipoteza** că dialogurile Domnului Iisus Hristos, consemnate în Evanghelii, oferă izvor și temei pentru creionarea conceptului identitar creștin actual și al parcursului dinamic al ascensiunii veșnice a ființei umane pe cale mântuirii, oferind atât conținutul, cât și strategia învățaturii mântuitoare.

Potrivit **tezei fundamentale a lucrării**, modul hristic de existență, în care formarea identității spirituale reprezintă o construcție fundamentală, oferă o deschidere universului încremenit generat de individualismul existențial cu care se confruntă omul recent. Din acest motiv, s-au stabilit următoarele **obiective principale** ale lucrării

⁷ SCHMEMANN, A. *Biografia unui destin misionar*, Alba Iulia 2004, p.303

⁸ SCRIMA, A. *Antropologie apofatică*, București 2005, p.30-31

⁹ WERKNER, I.-J.; HIDALGO, O. *Religiöse Identität in politischen Konflikten*, Münster 2016, p.5

- definirea conceptului identitar creștin din perspectiva contextului actual
- ilustrarea dinamicii ascensiunii veșnice a omului în Dumnezeu în desfășurarea ei fenomenologică
- determinarea structurii omului de taină ca subiect al vieții noastre pneumatice profunde
- identificarea elementelor definitorii, a trăsăturilor și calităților specifice profilului identitar creștin
- descrierea factorilor semnificativi ce determină formarea profilului identitar
- creionarea unor strategii eficiente de formare și consolidare a identității creștine prin puterea Cuvântului
- descrierea unor parcursuri identitare exemplare pentru configurarea profilului identitar creștin
- reprezentarea diferitelor trepte și faze evolutive ale înaintării creștine
- descrierea unor parcursuri identitare deviate, ca formă a căderii din ideal și explicarea rolului pe care îl joacă diferitele blocaje în procesul configurării profilului identitar

Pentru atingerea acestor obiective, lucrarea de față apelează la un număr variat de **metode**: metoda fenomenologică, metoda planurilor logice ale comunicării¹⁰, metoda stilurilor identitare¹¹, social identity approach¹², dynamical systems theorie¹³.

Capitolul 1 al lucrării ilustrează **dimensiunea fenomenologică** a construcției identitare. Formarea identității creștine trebuie înțeleasă ca o mișcare de înălțare a omului spre Dumnezeu, ce se realizează concomitent cu mișcarea inversă, de kenoză a Fiului lui Dumnezeu. *Coborârea* lui Dumnezeu și *urcarea* omului devin repere identitare, astfel încât, prin noul parcurs al vieții, făptura umană beneficiază - în urma întrupării Cuvântului lui Dumnezeu - de posibilitate înălțării la o nouă realitate.

Teologia creștină referitoare la procesul configurării identitare se construiește pe **trei piloni** fundamentali¹⁴:

1. *zidirea omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu* (Fac 1,26) sugerează nu doar însușirile și darurile pe care omul le-a primit potrivit „modelului” său, ci și posibilitatea schimbării

¹⁰ KUTSCHERA, G. *Tanz zwischen Bewußtsein und Unbewußtsein*, Junfermann, Paderborn 2007, p. 80-103

¹¹ DURIEZ, B.; SOENENS, B.; BEYERS, W. „Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late adolescents in Flanders (Belgium)” în *Journal of Personality*, nr. 72/2004, p. 877-908; BERZONSKY, M. D.; FERRARI, J. R. „A diffuse-avoidant identity processing style: Strategic avoidance or self confusion?” în *Identity: An International Journal of Theory and Research*, nr. 9/2009, p.145-158; ADAMS, G. R.; MUNRO, B.; DOHERTY-POIRER, M.; MUNRO, G.; PETERSEN, A.M. R.; EDWARDS, J. „Diffuse-avoidance, normative, and informational identity styles: Using identity theory to predict maladjustment” în *Identity: An International Journal of Theory and Research*, nr.1/2001, p. 307-320.

¹² TAJFEL, H. *Gruppenkonflikt und Vorurteile. Entstehung und Funktion sozialer Stereotypen*, Berna 1982

¹³ MCLEAN, K. C.; SYED, M. *The Oxford Handbook of Identity Development*, Oxford 2016, p. 124-125.139; SCHWARTZ, S.J.; LUYCKX, K.; VIGNOLES, V. L. *Handbook of Identity Theory and Research. Domains and Categories* vol. 2, New York, Londra 2013, p. 553

¹⁴ VEZI EVDOKIMOV, P. *Vârstele vieții spirituale*, București 1993, p.127 și PATRONOS, G. *Îndumnezeirea omului*, București 2012, p.47

sale fundamentale, a înnoirii și transfigurării lui, prin activarea dinamică a capacităților sale spre desăvârșirea sa istorică și îndumnezeirea sa eshatologică. Acest lucru este posibil și datorită rădăcinilor supranaturale ale ființei, deoarece punctul de inserție al umanului în divin îl reprezintă *insuflarea în alcătuirea sa din țărână a Duhului Sfânt, de viață dătător*: „Și Domnul Dumnezeu l-a zidit pe om din țărână luată din pământ, și a suflat asupra lui suflare de viață și s'a făcut omul întru suflet viu.”(Fac 2,7)

2. *teologia înfierii* explică modul în care comuniunea și dialogul care au existat în grădina raiului între om și Dumnezeu se reiau prin trimiterea de către Tatăl în lume a Fiului Său. Adam cel dintâi este restaurat prin sosirea celui de-al doilea Adam în persoana lui Hristos, revelând astfel planul Iconomiei dumnezeiești. Hăul creat prin neascultare (Fac3,1-24) este trecut odată cu Întruparea lui Hristos, „pentru că n'ați primit un duh al robiei, ca din nou să vă temeți, ci Duhul **înfierii** L-ați primit” (Rom8,15).

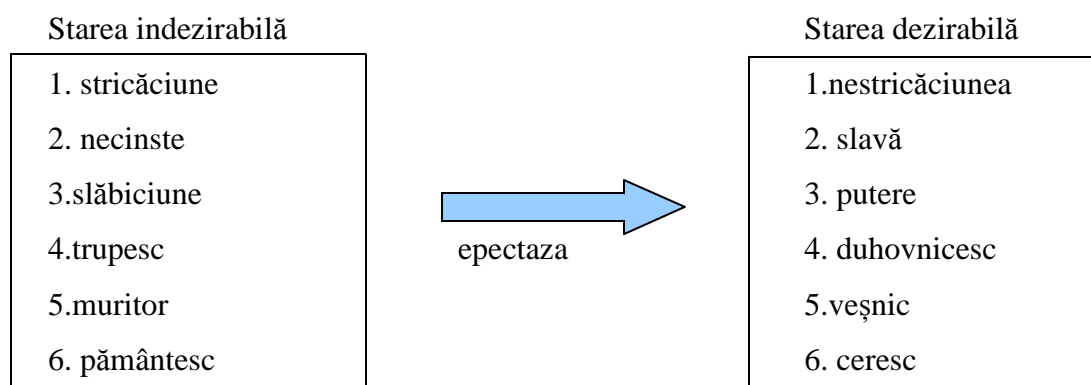
3. *chemarea la urmarea lui Hristos* se întretese cu moștenirea *Împărăției lui Dumnezeu* (Gal 4,5) și intrarea omului în *viața veșnică* (In3,15). Acestea presupun „un întreg proces de evoluție duhovnicescă a omului către desăvârșire și îndumnezeire, obținut ca rodul cel mai înalt al pocăinței neîncetate, al adâncirii în credință și, mai ales, al cultivării fundamentale a iubirii.”¹⁵

Dinamica formării identitare presupune, așa cum se arată în capitol 1, anumite condiții, iar dialogurile noutestamentare zidesc - ca temelie și izvor - prin mesajul lor implicit, acest parcurs. Din punct de vedere fenomenologic, formarea identității creștine este definită ca o **înaintare către o țință**, ca o *călătorie între „locuri”*, configurându-se ca o itineranță între o *stare indezirabilă* și o *stare dezirabilă*. *Starea indezirabilă* se distinge prin anumite atribute specifice. Ea se caracterizează printr-o rezistență și opacitate a materiei, printr-o învârtoșare, o luptă în care firea pătimasă îndreptată spre cele sensibile naște dezordine și nonsens, iar refuzul de a intra în dialog, ca urmare a individualismului exacerbant, duce la însingurare și rătăcire fără rost. Această ipostază se construiește pe un chip distorsionat, corupt al omului. *Starea dezirabilă* cea mai înaltă accesibilă firii omenești e o stare transfigurată de Duhul Sfânt. În această stare de transparență spirituală, făptura devine luminoasă, strălucitoare, străvezie. Făpturile se află într-o mișcare pe verticală, pe liniile convergențelor spirituale, ca firi luminoase, sonore, calorice care nu se exclud una pe cealaltă, ci sporesc în cunoaștere prin îmbogățire reciprocă spre înțelesuri nesfârșite.¹⁶

¹⁵ ŠPIDLÍK, T., *Spiritualitatea răsăritului creștin. Vol.1 Manual sistematic*, Sibiu 1997, p.53

¹⁶ Specialiștii din neuroștiințe studiază în ultimele decenii modul în care se poate monitoriza starea interioară pe care o persoană o are în timpul unei experiențe spirituale profunde. Doctorul Andrew Newberg a întreprins un studiu amplu în acest sens prin care a reușit să înregistreze la nivel cerebral o activitate intensă cu ajutorul tomografiei SPECT/PET la acele persoane care reușeau să intre într-o stare meditativă profundă. Ca urmare a fenomenelor observate, el a stabilit cinci componente cheie caracteristice unei experiențe spirituale profunde: intensitatea, claritatea, unitatea, abandonul de sine, permanența efectului. Aceste rezultate „măsurabile” obținute de oamenii de știință din zilele noastre certifică și experiențele spirituale profunde trăite de Sfinții părinți ai primelor secole (vezi Newberg, A. ; Waldman, M. R. *The New Science of Transformation. How Enlightenment Changes your Brain* 2016; Blume, M. *Neurotheologie – Hirnforscher erkunden den Glauben* 2009)

Determinantele celor două ipostaze și atributele celor două stări prezintă criteriile de referință care operează la nivel decizional în procesul dinamic de formare a identității creștine. Cu alte cuvinte, orice decizie luăm legată de țelurile spre care alegem să ne îndreptăm, ea trebuie să fie subordonată țintei finale și să aibă ca și „unitate de măsură” aceste repere. Pentru ca această călătorie să se încheie în casa Tatălui, este nevoie de clarificarea *reperelor* determinante ale acestor locuri. Concepția paulină oferă cu claritate o reprezentare a acestor două *ipostaze* între care se desfășoară înaintarea treptată, enumerând 6 *repere* determinante ale celor două ipostaze (1Cor15,42-52):

Parabola fiului risipitor scoate în evidență aspectul dinamic al procesului de formare a identității, conturându-l ca o „alergare spre țintă”. Experiența trăită de fiul cel mic oglindește experiențele interioare ale celui ce pornește pe calea mântuitoare, iar experiența trăită de fiul cel mare constituie experiența celui dornic de cunoaștere. Astfel, cei doi fii devin emblematici pentru cele *două dimensiuni esențiale ale firii omenești*, care sunt actualizate în fenomenologia identitară mântuitoare: simțirea și înțelegerea, care țintesc spre iubirea lui Dumnezeu și spre cunoașterea lui Dumnezeu. Pe treapta cea mai înaltă de înduhovnicire, acestea se întregesc într-o unitate profundă, într-un festin de cântece și joc în casa Tatălui.

Țara pierdută în care fiul cel mic se confruntă cu patimile trupești și refuzul fiului cel mare de a intra în casa tatălui și a participa la festin, datorită lipsei de sens pe care acesta o percepe în intervenția tatălui, reprezintă acea *stare indezirabilă* în care chipul omului se clădește pe dorința de a produce și a consuma, acea *ipostază* a „noncomuniunii și nonraționalității”¹⁷ în care făptura trăiește „căderea din lumina sensurilor și a comuniunii ca și din chipul omului autentic, cel după modelul lui Dumnezeu (...), iar aceasta e un izvor de chin nemărginit.”¹⁸

Drept fundamente ale restaurării sunt postulate două **axiome** ale modelului identitar: *îmbogățirea prin sărăcire și înălțarea prin umilință*¹⁹, iar acestea joacă un rol central în formarea identității creștine în aspirațiile sale transformatoare.

¹⁷ STĂNILOAE, D. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, 1997, vol.3, p.310

¹⁸ STĂNILOAE, D. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, 1997, vol.2, p.311

¹⁹ Potrivit lui John Behr, aceste axiome nu au apărut prin elenizarea unei evanghelii semitice, ci din motive soteriologice. În acest sens se poate vedea BEHR, J. *The Formation of Christian Theology: The Way to Nicaea*, SVS Press, 2001 și *The Nicene Faith*, SVS Press, 2004

Capitolul al 2-lea al lucrării intitulat „Irezistibila chemare a Cuvântului” a evidențiat faptul că dialogurile neotestamentare îndeplinesc două **funcții** esențiale: de a transmite cunoștințele revelatoare, pentru a oferi sensuri și semnificații profunde ale lucrării de restaurare a făpturii omenești, și de a ghida trăirile celui aflat pe calea constituirii identității creștine, propunând o experiență ce îl conduce spre interioritatea ființei lui, printr-un proces viu, de interiorizare și asumare a unui amplu domeniu al realului pe care îl poartă spre „locul inimii.”²⁰

Înaintarea spre unirea omului cu Dumnezeu apare ca o trecere pe mare, de pe țărmul celor cinci simțuri prin cel al celor două sensuri - grăit și negrăit - al Scripturii, ca o trecere dincolo de vamă, ca o trecere printr-o Poartă a Oilor, din spațiul celor cinci pridvoare spre spațiul cetății, al templului, al sărbătorii, de la static la dinamic prin chemarea irezistibilă a cuvântului.

Parcursul configurării chipului ascuns al omului lăuntric se manifestă la nivel experiențial prin două **elemente identitare**, ce înlesnesc făpturii convergența spre Centru: un element de „*deschidere*” și unul de „*închidere*”, de „afară” și „înăuntru”, de „apropiere” și „distanțare”, de „concentrare” și „expansiune” progresivă a ființei. Din alternanța acestor două elemente se configurează o itineranță nesfârșită a făpturii spre Făptuitorul ei.

Etapele și formele parcursului identitar creștin analizate în **Capitolul al 3-lea** din perspectivă clasică și modernă demonstrează faptul că, de-a lungul timpului, a existat o preocupare constantă pentru acest aspect al formării identității religioase, dar și o bogăție a modelelor explicative ale acestui fenomen complex, ce se întinde pe parcursul întregii vieți.²¹

O primă categorie de modele explică formarea identității creștine ca un proces linear, alcătuit din etape ce urmează a fi parcurse, de trăiri interioare, de stadii ale parcursului identitar. Astfel Origen vorbește de *Popasurile spre Țara Făgăduinței*²², Ioan Casian de *Cele trei vârste ale creșterii*, Fericitul Augustin *Treptele înțelepciunii*²³, Nicolae Velimirovici de *Cele patru așezăminte*²⁴, iar itinerarul propus de părintele Dumitru Stăniloae duce *Spre Iisus, prin adâncul nostru*²⁵.

Cea de-a doua categorie, cea a modelelor specifice viziunii sistemice afirmă importanța dimensiunilor ce corespund structurii profunde ale ființei în configurarea profilului identitar, iar parcursul evolutiv se definește ca o creștere neîntreruptă în credință, în iubire, în cunoaștere, „nu ca niște stări care pot fi lăsate în urmă, ci ca niște stări permanente. Aceste stări alcătuiesc un tot, ce trebuie adâncit continuu, toată viața [...] Creșterea duhovnicească are caracterul unui urcuș mai mult în sensul unei intensificări în spiritualitatea totală și caracterul unui urcuș pe trepte diferite, în sensul unei

²⁰ Vezi SCRIMA, A. *Experiența spirituală și limbajele ei*, 36-37

²¹ În acest sens se vorbește despre „lifespan identity development” (p.61-62, 82-92, 289) MCLEAN, K. C.; SYED, M. *The Oxford Handbook of Identity Development*, Oxford 2016

²² ORIGEN, *Scrisori alese II. Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia*, trad. T. Bodogae, PSB 7, București, 1982, p.142

²³ Fer. AUGUSTIN, *De doctrina cristiana*, Humanitas 2002, p.89-105

²⁴ Sf. NICOLAE VELIMIROVICI, *Dicționarul vieții veșnice*, 2014, p. 219-225

²⁵ STĂNILOAE, D. *Ascetica și mistica bisericii ortodoxe*, București, 2002

treptate ieșiri în relief când a unora, când a altora din aspectele diferite ale virtuților cuprinse potențial în starea totală a sufletului ce se mișcă spre Dumnezeu.”²⁶

Cele trei parcursuri exemplare care au făcut obiectul analizei exegetice din acest capitol au ilustrat atât etape și stadii ale formării identității creștine, cât și dimensiunile definitorii ale acestui proces. O stație esențială în acest traseu identitar o reprezintă *convertirea*, care reprezintă o răscruce între omul vechi și omul nou, căci „dacă este cineva întru Hristos, el e făptură nouă: cele vechi au trecut, iată că toate au devenit noi.”(II Cor, 5,17) Convertirea lui Zaheu (Lc 19,1-10) prezintă anumite însușiri caracteristice ale dobândirii unei noi identități:

- „convertirea include o ruptură definitivă cu trecutul
- un eveniment unic, singular în viața celui care se convertește
- evenimentul este neașteptat, imprevizibil
- la acest eveniment, cel convertit nu are inițiativa, ci are inițial un rol pasiv (relatarea cuprinde descrierea inetevenției unei instanțe divine)”²⁷

Dialogul lui Hristos cu orbul din naștere (In 9,1-38) a dezvăluit rolul bolii și al suferinței ca „mobil al întâlnirii cu Iisus și al cunoașterii Sale ca Dumnezeu”²⁸ și rolul neînțelegerii și conflictelor interpersonale în procesul exemplar de constituire a identității creștine, ce se desfășoară de la vindecarea trupeză până la mărturisirea de credință, parcurgând etape progresive ce stau sub semnul relaționării cu membrii reprezentativi ai unei comunități neștiutoare, dezbinată prin conflicte. În această lume tulburată de descumpănire și confuzie, neștiință și teamă, indignare și revoltă, cel vindecat își păstrează traiectoria ascendentă, ghidat fiind de „lumina lumii”, parcurgând următoarele faze: 1. Necunoașterea – 2. luarea poziției – 3. înțelegerea și argumentarea 4. rezistența la ispite - 4. cunoașterea și mărturisirea de credință.

Dialogul cu femeia samarinenă (In 4, 7-26) și Iisus sugerează întrepătrunderea dinamică a categoriilor fundamentale care descriu identitatea creștină:

iubirea față de aproapele		iubirea față de Dumnezeu
literă	-	duh
vremelnice	-	veșnic
rațiunile celor văzute -		rațiunile firii
faptă	-	contemplație
deprinderea întru virtute		deprinderea întru cunoștințe
discernământ rațional -		legile date firii

²⁶ cf. Notei introductive la Sf. IOAN SCĂRARUL, *Culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, în Col: Părinți și Scriitori Bisericești (PSB) 9, București 2007, p.9

²⁷ BRANDT, P. - Y. „Die Bildung einer neuen Identität. Bekehrung und Berufung im Licht der göttlichen Inspiration” în THEISSEN, G. ; GEMÜNDEN, P. *Erkennen und Erleben. Beiträge zur psychologischen Erforschung des frühen Christentums*, München 2007, p. 60

²⁸ TOFANĂ, S. *Evanghelia lui Iisus. Misiunea Cuvântului*, Cluj-Napoca, 2015, p.68

lumea	-	Tatăl
Legea veche	-	Legea nouă
cunoaștere rațională	-	cunoaștere tainică

Alternanța dintre aceste perechi generează dinamismul cunoașterii lui Dumnezeu.

Dialogurile cu Zaheu, cu orbul din naștere și cu femeia samarineancă au pus în lumină *sensul și semnificația dialogului în comuniune*: „Comunicarea este o relație existențială, adică de la existență la existență. E necesar să creăm situații comunicative, adică un mediu, întâlniri care să poată face posibilă comunicarea autentică. În primul său aspect, comunicarea este dragoste, adică dăruire de sine și primire de celălalt, sau încă disponibilitate. Dar această dragoste nu suprimă diversitatea persoanelor, ci se întemeiază pe un respect activ, adică voința ca celălalt să fie el însuși în libertatea sa cea mai întregă și adevărul său cel mai propriu.”²⁹

Dialogurile cu Zaheu, cu orbul din naștere și cu femeia samarineancă au pus în lumină una din cele trei direcții ale lucrării mântuitoare, una din cele trei slujiri ale lui Iisus Hristos: Iisus Christos ca Învățător și prooroc.³⁰ Toate trei episoadele au demonstrat „secundaritatea și decentrarea eului cunoscător într-o relație nu informativă, ci performativă. Prin răsturnarea perspectivei care are loc, prin decentrare și reconstituire, eul depășește stadiul de eu cunoscător al realităților imediate, dar nu pentru a reduce Misterul divin la datele subiective ale conștiinței, ci pentru a se angaja concret în actele și „logica” revelatorie a Misterului Însuși, „logica” extatică a Iubirii care se face trup.”³¹

Capitolul 4 se intitulează „Pelerinii rătăciți. Parcursurile identitare marcate de ezitări, stagnări, amânări”. Traseele înfățișate în acest capitol ca fiind ale unor „pelerini rătăciți”, demonstrează că textul Evangheliilor oferă sens și semnificație aspectelor identitare și prin ceea ce *nu* este exemplar, prin trasee distorsionate, deviate de ezitări, blocaje, amânări. S-au conturat astfel trei profiluri antitipice, care apar ca și contramodelle ale profilurilor identitare dezbătute în capitolul anterior; tânărul bogat – Zaheu; fariseii – orbul din naștere; Nicodim – femeia samarineancă. Obstacolele care în traseul exemplar au fost depășite cu succes, devin piatră de poticnire pentru cei rătăciți: tânărul bogat se lasă dominat de patimi ale părții poftitoare³² pe care Zaheu reușește să le depășească; fariseii rămân închiși în modelul lor de convingeri și comportamente ritualiste în comparație cu orbul care, prin deschidere, progresează în cunoaștere; iar Nicodim nu înțelege cele spuse de Hristos, fiind victima unor patimi ale rațiunii⁹⁵ pe care femeia samarineancă le depășește treptat în dialogul ei cu Hristos.

Exegeza biblică a celor trei dialoguri oferă posibilitatea identificării stilurilor identitare specifice fiecărui protagonist. Aceste stiluri identitare descriu procesele și strategiile adoptate pentru

²⁹ SCRIMA, A. *Antropologie apofatică*, p.299

³⁰ STĂNILĂ, D. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.2, p.78

³¹ ICĂ, I. I. jr. *Canonul apostolic al primelor secole*, în Col: Canonul ortodoxiei, vol.1, Sibiu 2008, p. 63

³² Vezi concepția Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Filocalia sfințelor nevoiți ale desăvârșirii*, în Col.: Părinți și Scriitori Bisericești (PSB) 2, p.80-90

formarea identității religioase. Tânărul bogat apelează la un *stil identitar difuz – ezitant*, prin care accentul se deplasează de pe teologia cristologică pe experiența personală, în care mântuirea este redusă la ceea ce poate să facă individul, ceea ce îl împiedică să se lepede de sine și de lume, dovedind astfel lipsa de încredere în atotputernicia lui Dumnezeu. Focalizându-se pe aspectele de ordin material, identitatea se cristalizează potrivit trăsăturilor specifice unei existențe solidificate, în care guvernează iubirea de sine, care nu se dăruiește lui Dumnezeu și în care comunicarea cu celelalte niveluri ale realului pălește, în timp ce aspectele calitative sunt ignorate, în favoarea celor cantitative, iar flexibilitatea spirituală se reduce treptat³³. Fariseii sunt cei care adoptă un *stil identitar normativ*. Pentru ei preocuparea esențială este de a stabili reglementări prin care legea este respectată și de a verifica și sancționa încălcarea acestora de către cei din comunitate. Dar astfel, prin acest stil normativ, fariseii cad în capcana ritualismului, dar și a cunoașterii de natură statică, încremenită în forme definitive, pretinzând a deține singurele modele corecte și adevărate. Atitudine fundamentalistă produce o închidere, o sedentarizare, ce fixează făptura umană pe o poziție inflexibilă, a stărnirii, din care itineranța nu este posibilă, căci formarea identității creștine presupune să fii un pelerin ce își urmează calea neîncetat. Stilul identitar informativ, specific dialogului purtat de Nicodim, demonstrează neajunsul cunoașterii sensibile și necesitatea puterii transformatoare depline, posibile doar în orizontul pneumatic.

Există o diferență semnificativă între dialogurile inițiate prin *întrebarea* adresată de protagonist Mântuitorului – așa cum o fac tânărul bogat, Nicodim și fariseii – și dialogurile inițiate prin *chemarea* adresată de Iisus protagoniștilor – de pildă Matei, Zaheu, samarineancă . Dialogul prin întrebare urmărește o cunoaștere informativă, „Curiozitatea înlătură credința”, spunea Sf. Ioan Gură de Aur, iar „minte omenească care nu este luminată de sus, nu produce decât întuneric. Atunci când nu se supune mintea credinței, se cade în mii de greșeli. Nimic nu produce mai mult întuneric ca mintea omenească, care nu vorbește decât despre lucrurile pământești și nu este luminată de sus.”³⁴ Identitatea creștină nu se naște doar prin informare, ci ca trăire a sacrului. „Nu o atingem prin simplul fapt de a ști că aceasta e bine și avantajos; la ea nu ajungem decât printr-o necesitate sau suferință, printr-o chemare lăuntrică ce exprimă o tainică maturizare.”³⁵ Dialogurile ce au loc în urma chemării, la inițiativa Mântuitorului, au efect transformator, deoarece ele se petrec în acel moment de maturizare interioră ce permite trecerea spre un alt stadiu. Iar această maturizare se petrece în acel moment, în care experiența pustiuului a fost răbdată/epuizată prin boală (orbul din naștere și slăbănogul de la Vitezda), prin sărăcire (Matei, fiul risipitor), prin umilință (femeia canaaneancă, vameșul Zaheu). Pelerinii rătăcitori ne învață, așadar că pustia poate fi „o oportunitate pentru exprimarea unei alegeri.”³⁶

³³ Vezi p. SCRIMA, A. *Experiența spirituală și limbajele ei*, București 2008, p. 191-192

³⁴ Sf. IOAN GURĂ DE AUR *Comentar la Evanghelia de la Ioan*, Oradea 1998, p. 113

³⁵ SCRIMA, A. *Antropologie apofatică*, București 2005, p. 293-294

³⁶ RYKEN, L.; WILHOIT, J.; LONGMAN, T. *Dicționar de imagini și simboluri biblice*, Oradea 2011, p.452.454

În **concluzie**, se poate afirma faptul că învățătura Domnului Hristos ni se transmite nouă, în mod direct, atât prin *cuvintele* Lui, cât și prin *viața* Lui. Această învățătura înfățișează aspecte legate de Dumnezeu și de om, ca realitate ultimă și absolută, îndemnând ființa umană spre creștere în lumină, adevăr și viață, prin configurarea noastră după El ca model. „Cuvintele pe care Eu vi le-am grăit, ele duh sunt și viață sunt.”(In 6,63). Textele Sfintei Scripturi oferă două referințe esențiale ale Domnului Iisus Hristos:

a.) *cuvântul lui Dumnezeu către noi*, care reflectă dorința Tatălui de restaurare a demnității făpturii umane. În învățăturile Domnului Iisus Hristos, acest aspect al unității personale se poate recunoaște atunci când vorbește despre Împărăția Tatălui.

b.) *răspunsul Lui ca model de om către Dumnezeu*, întruchipând singurul drum ce asigură continuitatea spre viața veșnică. Lucrarea de față și-a îndreptat atenția cu precădere înspre acest aspect al învățăturii mântuitoare, elaborând un model al identității creștine, prin raportarea modelului Domnului Iisus Hristos la modelul fariseilor, la cel al femeii samarince, al tânărului bogat și al orbului vindecat, sugerând și un transfer pentru aplicarea acestui model la identitatea creștină actuală. Din această perspectivă, formarea identității creștine se definește drept o itineranță de la individ la persoană, ce se realizează ca o reconfigurarea permanentă a noastră după modelul oferit de Iisus Hristos

Omul duhovnicesc al creștinismului se deosebește fundamental de omul postmodern, întrucât „cel ce are pe Hristos în el, Îl are pe Acesta ca normă vie și ca izvor de putere și de aceea poate trăi o viață de comuniune cu Hristos, din puterea lui Hristos”³⁷. Dacă „fiecare om este o altă mântuire și fiecare suflet este un alt aspect al chipului lui Dumnezeu”, după cum spunea părintele Rafael Noica, atunci fiecare interlocutor al lui Iisus este un alt aspect al identității creștine, o altă „categorie constitutivă a înțelegerii omenești”³⁸, fiecare dialog este un alt pas pe calea devenirii noastre. Icoana de taină a omului lăuntric este chipul lui Dumnezeu, iar restaurarea acestui chip și creșterea în asemănarea cu Dumnezeu³⁹ constituie adevărata menire a creștinului.

³⁷ STĂNILOAE, D. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, 1997, vol.2, p.221

³⁸ SCRIMA, A. *Experiența spirituală și limbajele ei*, București 2008, p.178

³⁹ Vezi Sf. Diadoh al Foticeei în *Scrierile părinților apostolici*, în Col. „Părinți și Scriitori Bisericești” (PSB) 1, București 1979, p. 89